

LIVET PÅ LANDET

från mitten av 1940- talet
och framåt

En berättelse
av Bernt Gunnarsson

Det hände mycket de där åren.

Vi bodde i Vallsjöbol. Alf och jag gick i skolan och Britt skulle snart börja sin skolgång. Våra morföräldrar i Barrud hade blivit gamla och beslutat sig för att arrendera ut gården, göra auktion och flytta till oss i Vallsjöbol. Dom byggde en egen stuga, eller Ernst i Vallsjöbol byggde, vem annars? Det var spännande dagar. Fader Gunnar hade anställt Evert i Kavelbron som hjälpreda vid bygget. Det var Everts första riktiga byggjobb. Ernst var en erkänt duktig snickare och han hade mycket arbete runt om i bygden. Ganska snart kom takstolarna på plats och då var det dags för takstolskalas. Ernst visste vilka som hade motbok (till Systemet) och han gick hellre till dessa, än till dom som bara bjöd på mat, utan de drycker som Ernst gillade.

Huset låg nära vårt och snart var det klart. Våra morföräldrar, och morfars bror Per- Adolf, kunde flytta in. Nu förändrades allt: Det var mycket folk på gården, fem i vår familj och tre i grannstugan. Men det var delade hushåll. Det kändes nog tryggt för "de gamla" att bo så nära släkten, om hjälp behövdes. Men morfar, mormor och Per- Adolf satt inte i några vilstolar på dagarna. Det hade dom aldrig gjort. Vila, det fick man göra i sängen, efter en lång dags arbete. Alla tog dom med sig sina arbetsvanor från Barrud. Morfar skötte om svinen, Per- Adolf skötte om korna och mormor skötte hushållet och stickade strumpor och vantar. Morfar sjöng högt och ljudligt för grisarna och grisarna grymtade i kör tillbaka och så fick dom samtidigt sin mat förstås. Per- Adolf mjölkade korna, gödslade ut och strödde ren halm i båsen. Under vinterhalvåret fick korna torrt höfoder och under sommaren nyslaget grönfoder. Per- Adolf och morfar hjälptes åt att slå gräs, med lie förstås, utmed stenmurarna och i närliggande ängar. Allt skulle tas tillvara.

Så skulle veden sågas och huggas, allt för hand. Per- Adolf snickrade, reparerade och gjorde nya, eller byggde om, gärdesgårdar. Han saknade nog smedjan som fanns i Barrud, men han lyckades ändå hålla alla järndetaljer i god funktion. Fader Gunnar använde gärna taggtråd som stängsel för djuren, men Per- Adolf plockade bort taggtråden och ersatte den med riktiga gärdesgårdar. Han tillverkade grindar med gångjärn i stället för otympliga ledstänger. Redskap för dagliga transporter tillverkade han också. Hans "räv" var som en

förlängd skottkärra och den använde han när han transporterade hem foder och körde in ved.

Mormor skötte, som sagt, hushållet. Karlarna var välkomna in i köket vid mat- och kaffedags. Vid spisen var dom däremot inte välkomna och ingen var nog villig att beträda detta kvinnans ansvarsområde. Så var det då mormors stickning. Först skulle dock ullen kardas och spinnas och nystas. Det spelade ingen roll om det var sommar eller vinter. Hon stickade hela tiden strumpor och vantar i rasande takt. Hur hon kunde se, förstår jag inte. Belysningen var svag, om den ens fanns. Men hon behövde inte se. Vanan och fingerfärdigheten gjorde att det blev strumpor och vantar även i mörker.

Mormor använde ofta ett uttryck: "O, himmelens skapare", för att betona bra eller dåligt: "O, himmelens skapare, vilken fin kapp" eller "O, himmelens skapare, vilken olycka". Det kan jämföras med att folk i dag säger: "O, Gud va´ bra" eller "O, Gud va´ hemskt".

Alla mormors persedlar kom väl till pass. Det var mycket kalla vintrar på 1940- talet. Det var rikligt med snö och ibland 30- 40 minusgrader. Det var snöskottning nästan varje dag på vintern. Väg skulle skottas upp mellan husen och till ladugården, vedboden och ut till stora vägen, där posten hämtades. Och mormor skulle gå till handelsboden. Det ville hon göra nästan varje dag, även om hon inte behövde handla något. Mor Birgit tyckte ibland att mormor gick för ofta till affären och tillrättavisade henne. För att inte bli ertappad, gick mormor då bakom huset och smet iväg utefter skogskanten tills hon var utom synhåll. Sen var det inga problem att gå raka vägen till affären.

Familjen Granath besöker Vallsjöbol. Fr v: Per- Adolf, Johan, Margit ,
Gunnar, Augusta, Gösta. Barnen: Britt, Bernt, Eva, Alf och Göran.

Mormor hade löständer, hela garnityret både uppe och nere. Det hade många på den tiden. Fick man problem med tänderna, blev det att gå till en tandläkare som drog ut allt, även friska tänder. Förhoppningsvis skedde det med någon slags bedövning. Det var enklast att ta bort allt och göra nya tandkransar. Ibland fick man till passningen ganska bra, men ofta glappade dom. Det var ungefär som att gå i träskor som var några nummer för stora. En sak var bra med

löständerna. Man plockade ut dom på kvällen och sedan låg dom i ett vattenglas och grinade under natten, när man inte behövde tugga mat eller bita ifrån sig på annat sätt. Morfar hade nog tappat någon tand, men han hade inte löständer och Per- Adolf hade hela sitt tandgarnityr i behåll. Hans tänder var hela och friska, trots att han inte ägde en tandborste i hela sitt liv. Kanhända, bidrog det gamla hårda brödet. Han åt gärna gröt och välling, men det behövde han egentligen inte, eftersom han kunde tugga.

Var "de gamla" en belastning? Nej, vad jag förstår var dom en stor tillgång. Någon enstaka gång behövde dom hjälp med transporter och ärenden, men i stort sett var de självgående. De deltog i nästan alla arbetsuppgifter som fanns på gården. Årstiderna och djuren styrde arbetsdagen. Under sommarhalvåret, när solen gick upp tidigt och ner sent, blev tidtabellen därefter för både människor och djur. Man fick mjölka tidigt, för klockan sju kom mjölkbilen och då skulle det vara färdigmjölkat och mjölkflaskorna skulle vara utkörda till stora vägen. Mjölkbilen väntade inte. Sedan tog andra arbetsuppgifter vid.

Trivdes "de gamla" med oss? Ja, det är jag alldeles säker på och framför allt fick dom under hela sin levnad i Vallsjöbol vara nära oss. Dom slapp Hemmet. Även om ålderdomshem gav hygglig vård, betraktades det som förnedrande. Hemmet eller Fattighuset som det fortfarande kallades, hade inget bra rykte. Bara jag slipper Fattighuset, kunde man höra äldre människor säga. Sedan generationer hade de yngre tagit hand om de gamla och det fungerade bättre på landsbygden än i städer och tätorter, eftersom det nästan alltid fanns folk på gården.

Trivdes vi barn med de gamla? Absolut. Det var lika naturligt att umgås med dem som med våra jämnåriga. Vi kände oss hemma i båda stugorna och det var samma känsla när vi gick till Mossebo, där farfar, Elsa och Lennart bodde. Tidvis bodde även Elsas son Erik där. Det var inte långt dit. Bara över Gärdet och förbi Stenkvists och så var man där. Mosseboborna kom ofta över till oss också. Farfar hade sina utträttningar, inte minst när det var slaktdags. Han påstod sig ha slaktat över tusen grisar, inte alla hos oss förstås, men på gårdarna runt omkring och i Hova- trakten.

Elsa hjälpte till hos oss, när det var stortvätt höst och vår och med varjehanda hushållsbestyr. Sömnad var hon även duktig på. Lennart, som var några år äldre än vi, kom mest av nyfikenhet eller för att få tiden att gå. Tekniska prylar och motorer intresserade honom mest. Han lärde oss också att spela kort. Hos oss var kortleken förbjuden och det är tveksamt om den var tillåten i Mossebo, men Lennart gjorde lite som han själv ville och när det var dags att spela kort smet vi upp på vindsvåningen i Mossebo och spelade några partier. Elsa var vanligen upptagen av sina göromål och farfar, som gick med sin käpp, hörde vi i god tid för att hinna med att gömma kortleken. Vi

spelade femkort, poker, rödskägg och tjuogoett, med penninginsatser naturligtvis. Ingen blev rik eller fattig, för det var 1- öringar, 2- öringar, 5- öringar och någon enstaka 10- öring och 25- öring. I början hade Lennart övertag, eftersom han var några år äldre och hade spelat med jämnåriga. Vi var oerfarna nybörjare, men ganska snart lärde vi oss att genomskåda Lennarts poker- face och kluriga drag och vann lika många potter som han. Ibland ville han dela potten med oss, utan att visa eller spela ut sitt sista kort och då visste vi att han hade absolut ingenting på hand. Ibland fick han springa runt och leta efter några småslantar i Elsas portmonnä och det gladdede oss förstås och ökade vårt självförtroende. När Lennart förlorat en stund tog han till sina häxkonster, eftersom han var mycket skrockfull. Han hämtade Elsas kaffekvarn, vevade den baklänges några varv, eller gjorde dansliknande rörelser runt spelbordet motsols. Man måste nog leta bland ensliga stammar i inre Afrika för att finna motsvarighet. Hade han möjligen en osynlig häxdoktor i stugan som vi andra inte såg? Vann han efter denna märkliga seans? Tveksamt!

Fr v: Elsa, Erik, Lennart och farfar.

För att få lite balans mellan synd och rätt skulle vi gå i Söndagsskolan, det hade våra föräldrar bestämt, ovetandes ändå om kortspelet. På lördagarna var det vanlig skoldag och därefter barnmöte i Kapellet (Salem) och på söndag förmiddag var det söndagsskola i Mosselunds missionshus, där Johan i Borga och Axel i Eriksbacken var lärare, med Bernt och Elise i Eriksåsen som vikarier vid enstaka tillfällen. Johan i Borga var lite allvarlig och sträng, medan Axel i Eriksbacken var lite rolig och glad. Dessutom hade Axel då och då med sig en godispåse, vilket gjorde det roligare att gå dit. I Kapellet var vanligen Allan V. lärare. Han hade ingen karamellpåse, men han bjöd på klistermärken som bevis för vår närvaro. Vad vi väntade på var julfesterna. Då hade vi övat in ett antal julsånger som vi skulle glädja våra anhöriga med och det var julpynt och dekorationer, men bäst av allt var påsarna med godis som delades ut.

Ada och Oskar Stenkvis i Mossebo tillhörde inte vår familj och var inte närmare släkt (farfar var visserligen kusin med Adas dårförtiden avlidne far), men de var våra närmaste grannar och han (Stenkvis) kom ofta till oss på besök. Han var inte bara jordbrukare. Han kom från en handelsmanna- släkt och många av bröderna S. var handlare. En av dem hade sin affär vid Torget i Finnerödja och en annan hade

sin vid en vägkorsning halvvägs bort mot Åtorp. Oskar Stenkvisst hade tidigare haft diversehandel i Mossebo, men hans varulager bestod på 1940- talet mest av herr- och damkonfektion samt lite sy- och garn tillbehör.

Mossebo. T v: Där bodde farfar och Elsa. T h: Där bodde Oskar Stenkvisst och Ada.

Oskar Stenkvisst var lite gnällig i rösten, vilket förstärktes när han beklagade sig över dåliga tider, höga skatter, besvärligt väder och dålig skörd i jordbruket. Men ibland var han glad, till och med väldigt glad och det var på våren eller försommaren, när han började packa sin varu- vagn för att resa runt i Tiveden. Då sjöng han så högt att det hördes ända bort till oss och då visste vi att gårdfarihandlaren förberedde sin resa.

Det var i Tiveden han trivdes bäst. Han for runt med sin hästskjuts till sina trogna kunder och övernattade hos någon av dessa kunder. Varorna var inte alltid av senaste mode, men det fanns alltid köpare. Han visste vad folk i skogarna ville ha. Det var arbetskläder, skjortor och strumpor. Till damerna ska det vara "charmös", gärna i rosa färg, sa Stenkvisst. Han hade sina givna övernattningsställen. Emtatorp var ett av dem. Där bodde Augusta och hennes familj och där fattades varken mat, kaffe eller starka drycker. Stenkvisst hade nog några egna flaskor, väl förpackade i varuvagnen och han hade säkert provsmakat lite där hemma, när han packade vagnen. Annars hade han inte sjungit så högt och glatt.

Så kom han hem till Mossebo efter ett par veckor och han hade säkert gjort bra affärer och han hade umgåtts med folk han tyckte om. Det hände att han somnade på vagnen ibland, av trötthet eller för många klunkar ur flaskan, men det gjorde ingenting, för hästen hittade alltid hem och stannade snällt på ladugårdsbacken. Han tillät sällan eller aldrig att någon prutade, även om han bjudits på mat och dryck och övernattningsställen. Ibland var vi på julkalas hos Oskar och Ada och då var Oskar glad, gissa varför. Då visade han gärna sitt stora kassaskrin som var fullt av silvermynt, mest tvåkronor. Trots de höga skatterna och de dåliga tiderna hade det ändå blivit lite över till skrinet.

Vid jul var det traditionsenligt julkalas hos farfar och Elsa i Mossebo. Vi var ditbjudna på Juldagen och då hade dom varit hos oss på Julafton, dagen före. Lutfisk var huvudrätt och den hade Elsa lutat långt före helgen. Mycket annat fanns också på julbordet: Skinka, hemmagjord korv, syltor av olika slag och risgrynsgröt. Gustaf och

Ingeborg var hemma över helgen och Gustaf bjöd sedan vanligt på öl och snaps. Julgranen, med levande ljus, var tänd och det stod ljusstakar i alla fönster och det var en nytänd brasa i öppna spisen. Det var härlig stämning och prat om allt möjligt.

Julafton i Vallsjöbol på 1950- talet. Fr v: Erik, Barbro, Elsa, (skymda) Bernt, Lennart, Ingeborg, Birgit, Gustaf och Per- Adolf

Alla i Mossebo trodde på spöken. Elsa var bergsäker på att spöken fanns, Lennart var lika säker och farfar trodde nog, i alla fall lite grann. Man började berätta hemska iakttagelser och vi barn lyssnade med kusliga känslor. Vid Sveddebäcken spökade det ofta, fick vi höra och ovanför Borga spökade det också. Till och med Johan i Borga hade själv sett märkliga varelser vid flera tillfällen, trots att han var religiös och trodde på Gud. Vid Stoltzes, som vårt ställe kallades, hade man sett spöken i alla tider. Både Elsa och Lennart ville helst komma hem till Mossebo innan det blev alltför mörkt. Fast "spöktimmen" ansågs ju vara mitt i natten, mellan midnatt och klockan ett. Själv var jag lite mörkrädd, inte så konstigt kanske, efter alla hemska historier som några av de vuxna berättat. Man ville ju, eller måste, tro dom. Inte kunde dom väl ljuga, bara för att skrämma barnen? Det var inte så konstigt. man ville ju tro på något. Några trodde på Gud, andra trodde på spöken och tomtar och det var lätt att, med lite fantasi, höra och se varelser i mörkret. Buskar rörde sig i vinden, löv och grenar prasslade och detta, tillsammans med skuggor, skapade figurer som man ville eller inte ville se. Efter en historiekväll i Mossebestugan kunde man se både det ena och det andra.

En höst, när det var dags för stortvätt, hände detta i brygghuset (tvättstugan) som låg nere vid ängen i Vallsjöbol: Byken måste ligga i kokande vatten och det gällde då att elda under vattengrytan hela natten före själva tvättningen. Gunnar, som var hemma på gården, var ansvarig för eldningen och sent på kvällen gick han ner till tvättstugan, för att fylla på mera ved. Men farfar, som också kände ansvar för detta, hade utan Gunnars vetskap, gått dit för att lägga på några vedpinnar. När han var på väg att gå hem, hörde han att Gunnar närmade sig. Farfar fick då tag i en gammal säck och han beslutade sig för att skrämmas. I detsamma som Gunnar öppnade dörren, gjorde han ett utfall och kastade säcken över honom. Gunnar

trodde nog inte så mycket på spöken vid Stoltzes, men nu blev han rädd, han blev till och med mycket rädd. Farfar tyckte att det hela var jätteroligt och han berättade många gånger om episoden. Äntligen fanns det ett spökeri vid Stoltzes som gick att förklara!

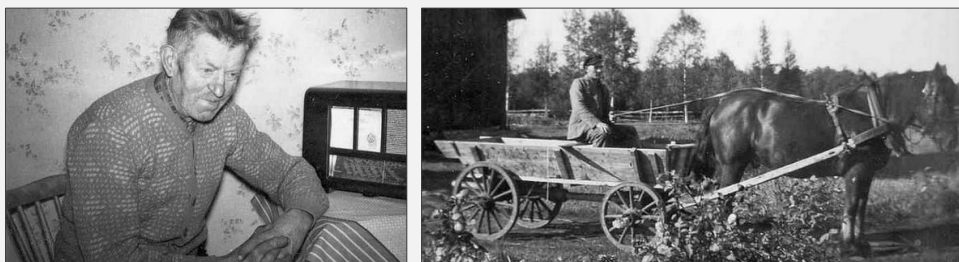
Dagarna gick hemma i Vallsjöbol. Vi blev lite äldre och "de gamla" blev ännu äldre. Fortfarande skötte dom sina dagliga göromål, från morgon till kväll. Hemmet för dom var hos oss och om våra föräldrar tog dem med sig till Barrud, deras gamla hem, där dom bott och verkat nästan hela sina liv, gick dom runt en tur på ägorna, men ganska snart sa dom: Nu åker vi hem! Och hemmet var numera Vallsjöbol.

Kom så det oundvikliga. Morfar var som vanligt ute i ladugården och skötte om "sina" grisar. Det var midsommarafton och så låg han till synes livlös, med en mjölskopa i handen. Han led av epilepsi eller fallandesjuka, som man vanligen sa, sedan flera år tillbaka. Han brukade vakna efter någon halvtimme, dock inte den här gången.

T v: Bernt, Alf, Birgit och Britt, hösten 1946, då morfar nyss avlidit.
T h: Mormor framför sin stuga i Vallsjöbol (sent på 40- talet).

Morfar hade drabbats av en allvarlig hjärnblödning. Vi fick ställa in vår planerade resa till Skara den midsommaren och i stället följa utvecklingen av hans sjukdom. Efter läkarens hembesök förstod vi att hoppet var ute. Han hade starkt hjärta och god fysik för sin ålder, men efter fem- sex dagar dog han. Döden var påtaglig och nära: Likbilen kom och vi barn följde allt på nära håll och vi kände stor sorg och saknad. Han var en av oss i familjen och det blev väldigt tomt utan honom och det var samma känslor när mormor och Per- Adolf avled fram på 1950- talet. Men livet måste gå vidare. Ingen sjöng nu längre för grisarna, men dom fick sin mat och dom levde vidare en tid och fortsatte sina lustbetonade grymtanden i sin kätte.

T v: Per- Adolf lyssnar på radioandakten. T h: Gunnar med en av sina hästar.

Fader Gunnar gillade hästar. Han visste hur en bra arbetshäst skulle vara beskaffad och han betalade gärna några hundralappar extra om han hittade en bra häst för körslor på åkrarna och i skogen. Ibland hade vi två hästar i stallet och oftast var det då en unghäst som fick gå bredvid den äldre arbetshästen, för att lära sig att bli dragare. Unghästen skulle tämjäs och det var inte så lätt. Den kunde bli skrämmd av något och rusa iväg i full galopp och till och med falla i sken. Bara att hänga på den en sele kunde skapa förfärliga problem. Trots att Gunnar var en van hästkarl hände det att både seldon och redskap gick i kras under de där övningarna.

Alf och jag flyttade snart in på övervåningen i de gamles hus. Vi tyckte det var bra att ingen riktigt kunde kontrollera om vi kom hem sent på kvällen eller natten. Gunnar eller mormor väckte oss på morgnarna, men det var inte så lätt, särskilt när vi kommit hem sent. Men varför skulle vi väckas tidigt en söndagsmorgon? Jo, nu hade vi börjat odla jordgubbar och vi skulle plocka färska bär åt familjen i Struppkärr. Jordgubbarna skulle skickas med mjölkbilen som passerade före sju på morgonen. Som väl var så varade jordgubbssäsongen inte så lång tid. När den var över fick vi sova lite längre på söndagsmorgonen.

Lennart hade motorcykel och jag fick följa med honom som passagerare till olika festplatser på lördagskvällarna. Han var alltid sen och dansen hade i regel pågått ett par timmar när vi kom fram till festplatsen. På ett eller annat sätt träffade vi på någon flicka på festen, eller på vägen därifrån och Lennart, den äldre och erfarne, tog god tid på sig. Ofta hade hans flickvän ett eget rum och det kunde ta lite tid innan han var klar att fara hem. Själv fick jag nöja mig med att sitta på något mjölkbord och krama någon flicka lite försiktigt. Sedan hon gått hem fick jag sitta där och snällt vänta på honom. Det var väl inte några miss Sverige- kandidater vi träffade vid denna sena/tidiga timma. Dom hade nog bättre sällskap, men i alla fall: Det kunde ta ett par timmar för Lennart. Vi var fem- sex mil hemifrån, så jag hade inget annat val än att vänta. Var jag inte hemma före fem på morgonen kunde det bli kris, för då vaknade mormor och det första hon gjorde var att gå uppför trappan och kolla om vi sov i våra sängar. Det hände någon gång att hon fann min säng tom och då blev hon väldigt orolig. Var är pojken? Hade det hänt en olycka? Hon utgick alltid ifrån att det värsta inträffat. Hon rusade över Gärdet till Elsa för att kolla, men hon visste ju ingenting.

Livet gick vidare. Mormor dog i sin säng sex år efter morfar och hon hade säkert stickat vantar eller strumpor dagarna innan. Det fanns två välfyllda jutesäckar för vårt framtida behov. En läkare tillkallades och han utfärdade dödsattest och det var inte så svårt. Den som inte haft någon puls eller hjärtslag på några timmar, den personen var död. Så kom likbilen och det blev begravning med släkt och grannar

närvarande. Ett långt och bra liv var avslutat, men det var ändå sorg och saknad. Nu var det bara vi och Per- Adolf kvar. Han avled år 1959, åttioåtta år gammal och han var säkert ute i ladugården och såg till korna veckorna innan. Men hans hälsa hade försämrats under hösten och dagarna före jul turades vi om att sitta och vaka vid hans kökssoffa. Han avled på juldagens eftermiddag.

Så var då de gamles stuga tom, fränsett att Alf och jag hade våra två rum på övervåningen. Dom gamla hade sluppit Fattighuset. Dom hade fått leva sina liv tillsammans i Barrud och i Vallsjöbol.

Per- Adolfs "räv", som var så viktig för honom, hans gärdesgårdar och grindar och smiden fanns kvar en tid. Hans vedbod och kolhus i Barrud står fortfarande kvar. Dessa enkla, men funktionsdugliga byggnader, finns nästan bara i Barrud. Kanske är några bevarade i svenskbygderna i Amerika, för det var därifrån han tog med sig byggkonstruktionen, när han återvände till Sverige efter sina två år i Minnesota.

Under de gamles tid i Barrud träffade vi dem inte så ofta, men det blev så mycket mera sedan dom flyttat till oss. Jag tror att dom var tillfreds med den flytten och för oss var det också lyckliga år. Det jag skrivit om hände för cirka sextio- sjuttio år sedan. Det är inte så lång tid, men tänk hur väldigt annorlunda allting var, på gott och ont. Vi är glada och tacksamma för åren i Vallsjöbol.

Töreboda i slutet av januari 2013

/Bernt

Utskrivet och bildsatt i Mariestad 2013-01-29/ Alf